

Instructie Voorjaargestelling 2016

Datum: 16 februari 2016

Betreft: Instructie voor WBE's bij de organisatie van faunatellingen

Samenvatting

In 2010 is met de Nationale Wildteldag een start gemaakt met het inventariseren van wild- en faunasoorten. Ook dit voorjaar zal weer worden geteld. Door deze telinstructie te volgen worden in het hele land op uniforme wijze structureel telgegevens verzameld. Daardoor zijn ze onderling goed vergelijkbaar.

Wie organiseert wat?

Tellingen worden uitgevoerd door jagers en tellers en georganiseerd door WBE's in samenwerking met de FBE's. De Koninklijke Jagersvereniging coördineert de landelijke verzameling van gegevens.

Wanneer wordt geteld in 2016?

De voorjaargestelling wordt gehouden op zaterdag 2 april 2016. De reewildtelling valt in het weekend van 25,26 en 27 maart 2016.

Wat wordt geteld?

- De wildsoorten in de door de WBE vastgestelde steekproefgebieden (hoofdstuk 1).
- De ganzen, knobbelzwanen, meerkoet en kraaiachtigen in de hele WBE (hoofdstuk 2).
- Reewild wordt traditioneel in het voorjaar (**eind maart–begin april**) geteld, het liefst op 25,26 en 27 maart (hoofdstuk3).
- Damherten, edelherten en wilde zwijnen worden later in het **voorjaar** geteld (hoofdstuk 4). Dit verschilt per provincie (april–juni) en vindt plaats in overleg met de FBE's.

Wat wordt niet geteld op deze data?

- De aanwezigheid zoogdieren wordt gedurende het **hele jaar** bijgehouden in het eigen jachtveld (zie hst.5).
- Burchtinventarisatie vos. De burchtinventarisatie vindt om de twee jaar plaats in de even jaren en wordt in 2016 uitgevoerd.

Wat is anders?

- Alle tellingen worden ingevoerd in FRS of voor de provincie Zuid-Holland in DORA (NWRS). Voor anderen die niet zijn aangesloten bij FRS kunnen de resultaten worden opgestuurd in overleg.

Waarom tellen?

Cijfers zijn belangrijk. Ze zijn noodzakelijk om ook in de toekomst te kunnen blijven jagen. Ze zijn ook noodzakelijk voor de onderbouwing van de ontheffingen en voor de transparantie naar buiten. Jagers laten dat zien door **betrouwbare** tel- en afschotcijfers te publiceren. Voor de actualisatie van de faunabeheerplan zijn WBE's verplicht aan de Faunabeheereenheid gegevens van een reeks jaren te leveren over populatiegrootte en afschot van schadeveroorzakende diersoorten. Daarnaast gebruikt de Jagersvereniging de data voor landelijk beleid, bijvoorbeeld om onder de nieuwe natuurwet te kunnen blijven jagen.

Belangrijk:

Tel- en afschotgegevens moeten van jaar op jaar **vergelijkbaar** zijn en van **goede kwaliteit**. Daar is het volgende belangrijk:

- Tel jaarlijks op dezelfde wijze dezelfde telgebieden!
- Volg de instructies in het telprotocol
- Voer de gegevens tijdig door in FRS of in DORA (alleen Zuid-Holland)
- Vraag gerust als er iets niet duidelijk. Voor vragen over FRS via de helpdeks van Natuurnetwerk (info@faunaregistratie.nl) of de Jagersvereniging (ecologie@jagersvereniging.nl). Voor Zuid-Holland is de FBE Zuid-Holland contactpersoon.

Aanpak telling (ree)wild en faunasoorten

Om de organisatie van de tellingen en het verwerken van de telgegevens binnen de WBE te stroomlijnen is het raadzaam dat het bestuur hier één of twee personen (faunacoördinator) mee belast.

Het is aan te bevelen om binnen uw WBE een verzamelpunt af te spreken voor het geven van de laatste instructies en het uitdelen van telformulieren en kaarten.

De telformulieren kunnen aan het eind van de telling ook weer op een centraal punt ingeleverd worden. Dit maakt het mogelijk om de telling na te bespreken en eventuele dubbeltellingen te verwijderen.

De volgende acties zijn belangrijk:

1. Opdeling van de *hele* WBE in telgebieden (sectoren), zodat een telgroep van minimaal 2 personen een telsector kan tellen;
2. Controle faunacoördinator of alle telgebieden in FRS zitten
3. Instructie aan de telgroepen door de faunacoördinator in de WBE op een verzamelpunt of vooraf;
4. Uitleg aan tellers hoe zal worden geteld:
5. Doorkruisen van **het hele telgebied** met auto, fiets en/of lopend of varend,
6. Aantallen waarnemingen noteren op het telformulier en intekenen op kaart. Wanneer een soort niet is waargenomen, dan 0 invullen!
7. Uitreiken telformulieren en kaarten telsectoren aan de tellers;
8. Tellen op 2 april 2016
9. Na afloop op het verzamelpunt bijeenkomen, afstemmen op dubbeltellingen en inleveren telformulieren;
10. Invoer in het FRS door WBE-secretaris, faunacoördinator of gemachtigde teller.

Invoer

*De WBE registreert de telcijfers en zoogdierverspreiding in het FRS **vóór 31 mei 2016**.*
Spreek af dat de telformulieren aan het eind van de teldag worden verwerkt in het FRS dan wel worden ingeleverd bij de faunacoördinator, zodat hij/zij de digitale verwerking kan uitvoeren. Na invoering in het FRS dient het telformulier alsnog bij de faunacoördinator te worden ingeleverd, zodat deze bewaard kan worden voor het archief van de WBE. Vergeet niet de kaart met de groepen en de telroute in te leveren bij de faunacoördinator.

Veel WBE's tellen al in telsectoren en die sectoren staan al in het FRS. Telgegevens kunnen alleen worden ingevoerd als er telsectoren zijn. Anders moeten ze eerst digitaal worden ingetekend in FRS.

In de bijlage '**handleiding telsectorindeling**' van deze telinstructie, staan de voorwaarden waar een telsector aan moet voldoen en hoe aan te maken in FRS. Veel WBE's gebruiken een zelfde telsectorindeling voor de voorjaarsstelling van ganzen en kraaiachtigen die ook van toepassing kan zijn voor het reewild. Wanneer u per telling echter een andere telsectorindeling wil aanhouden, dan is dat ook mogelijk in het FRS.

Voor het wild worden aparte telgebieden gebruikt die representatief zijn voor de verschillende biotopen (hoofdstuk 1). Wild wordt dus geteld in steekproef gebieden.

VRAGEN over FRS via Natuurnetwerk (info@faunaregistratie.nl); over telprotocol en FRS (ecologie@jagersvereniging.nl)

1. Voorjaarstelling wildsoorten (steekproefgebieden voor trends)

Doel

Het vaststellen van de populatieontwikkeling (trend) van de wildsoorten. Neemt een wildsoort in aantal toe, blijven de aantallen gelijk of is er sprake van een daling? Door ieder jaar op dezelfde wijze, op hetzelfde tijdstip en in dezelfde gebieden het aantal *hazen, konijnen, wilde eenden, fazanten, houtduiven en patrijzen* te tellen, kan deze vraag na verloop van tijd worden beantwoord.

Wanneer tellen?

De telling vindt dit jaar landelijk plaats op de eerste zaterdag in april (2 april 2016). De wildsoorten worden twee keer geteld:

- 's Ochtends vanaf **zonsopkomst (06.53 uur)** tot ca. een uur na zonsopkomst.
- 's Avonds vanaf ca. een uur voor **zonsondergang (20.51 uur)** tot donker.

Waar tellen?

Niet de hele WBE wordt geteld, maar in een aantal van tevoren vastgestelde steekproefgebieden die representatief zijn voor de WBE. Met andere woorden de verschillende in de WBE aanwezige biotopen (zoals bijvoorbeeld loofbos, naaldbos, heide, griend, weiland, akker en duin) moeten in deze telgebieden globaal in dezelfde verhouding terug te vinden zijn.

Als richtsnoer kan één telgebied van ongeveer 100 hectare per 1000 ha werkgebied WBE worden aangehouden (ca. 10%). Wanneer de WBE bijvoorbeeld 8400 hectare groot is, kan worden volstaan met 8 telgebieden. Het mag er ook één meer of minder zijn. Het is van het grootste belang dat de WBE deze telgebieden op een kaart vastlegt. In het FRS kunt u deze telgebieden intekenen als ze nog niet in FRS bestaan. Jaarlijks zullen de wildtellingen immers in dezelfde telgebieden geteld moeten worden.

Hoe tellen?

In de steekproefgebieden wordt vervolgens een vaste telroute aangegeven. Het is immers de bedoeling om ieder jaar op dezelfde wijze te tellen. Die route kan per auto, fiets of lopend worden afgelegd. Het is dus niet de bedoeling alle aanwezige wild op te jagen (drijven), maar het aantal hazen, konijnen, wilde eenden, fazanten, patrijzen en houtduiven dat tijdens het afleggen van de vaste telroute met behulp van een kijker wordt waargenomen, te noteren. Leg ook de telroute vast op de kaart.

De tellers weten dan precies wat van hen wordt verwacht, ook wanneer het andere tellers betreffen dan het jaar ervoor.

Wie telt?

Per telgebied zijn niet meer dan 2 tellers nodig. Voor deze wildtelling is per WBE dus maar een beperkt aantal personen nodig.

Telresultaten

Het aantal waargenomen dieren wordt geturfd op telformulier 1 (zie bijlage **Telformulier 1**: Voorjaargestelling populatie ontwikkeling (trend) wildsoorten). In het FRS voert u nu aantallen in van de zes wildsoorten van zowel de ochtend- als avondtelling. Het FRS bepaalt dan eenvoudig de hoogste score per diersoort.

De telresultaten van de ochtend- en avondtelling kunt u invoeren in het FRS voor ieder steekproef telgebied. Dit is dus een ander telgebied dan de telgebieden die gebruikt worden voor de voorjaargestelling van ganzen en kraaiachtigen!

Bijlage 1: **Telformulier 1:** Voorjaargestelling steekproef (trend) wildsoorten

Voorbeeld

Telformulier nr. 1

Voorjaargestelling populatie ontwikkeling wildsoorten (trend) in WBE "De springende haas"

Datum telling: 2 april 2016

Telgebied: *nummer 1* ("Hazenhemel")

Oppervlakte telgebied: ca. 90 ha.

OCHTENDTELLING

Diersoort	Aantallen turven	Totaal aantal
Haas	2/1/3/1/1/2/4/2	16
Konijn	8/3/2/6/7/8	34
Fazant	2/4/2/1	9
Patrijs		0
Houtduif	9/15/3/2/6/	35
Wilde eend	3/2/3/4/6/1/2/2/1/4	28

AVONDTELLING

Diersoort	Aantallen turven	Totaal aantal
Haas	2/4/2/3/1/4/2/3/1/1/1	24
Konijn	4/6/4/7/5	26
Fazant	3/1	4
Patrijs		0
Houtduif	1/3/4/5/2/6/8	29
Wilde eend	2/2/4/1/2/2/1/3/2	19

EINDRESULTAAT

Diersoort	Totaal ochtendtelling	Totaal avondtelling	Hoogste score *
Haas	16	24	24
Konijn	34	26	34
Fazant	9	4	9
Patrijs	0	0	0
Houtduif	35	29	35
Wilde eend	28	19	28

* hoogste waarde ochtend-/avondtelling, automatisch bepaald in het FRS

2. Voorjaarstelling faunasoorten

Doel:

Het zo goed mogelijk vaststellen van absolute aantallen van de voorjaarsstand van een aantal schadeveroorzakende faunasoorten (*Knobbelzwaan*, *Meerkoet*, *Grauwe gans*, *Kolgans*, *Brandgans*, *Canadese gans*, *Indische gans*, *Nijlgans*, *Soepgans* (*verwilderde- / boerengans*), *Zwarte kraai*, *Ekster*, *Kauw*, *Blauwe reiger*, *Aalscholver* en *Roek*).

Wanneer tellen?

Deze telling zal op dezelfde dag als de wildtelling (2 april 2016) worden uitgevoerd. De uitvoering vindt **plaats na de ochtendtelling van de wildsoorten**. Denk er aan dat de telgroepen binnen de hele WBE op **hetzelfde tijdstip gaan tellen (na 9.15 uur)**.

Waar tellen?

In de **hele WBE**, ook gebieden die niet behoren tot jachtvelden. Afstemmen met particulieren en beheerders van natuurterreinen is belangrijk. Er wordt vanuit gegaan dat ook natuurbeheerders meetellen omdat ook zij belang hebben bij het vaststellen van de natuurwaarden in hun terreinen.

Wie telt?

Telsectoren worden elk met een telgroep van min. 2 personen geteld. Door goede afstemming tussen terreinbeherende organisaties (TBO's) en de WBE voorkomt men dubbeltellingen. We verzoeken u als fauna-coördinator voor zover dat nog niet is gebeurd heldere afspraken te maken met de desbetreffende terreinbeherende natuurorganisatie over wie waar telt. Gebieden kunnen natuurlijk ook samen met de beheerders worden geteld. Door samen te tellen kunnen de resultaten breed worden gedragen. Een telgroep dient daarom bij voorkeur zoveel mogelijk te variëren op basis van organisatie of achtergrond.

Aandachtspunten wijze van tellen

- Als er bepaalde **soorten niet worden waargenomen** tijdens de telling dan een '0' invullen.
- **Wanneer er niet geteld is**, vul dan op het telformulier in: 'telling niet uitgevoerd'. Wanneer niets is ingevuld is het immers niet duidelijk tijdens de gegevensverwerking of er wel of niet is geteld.
- Grote groepen vogels (>50) intekenen op de topografische kaart en voorzien van een volgnummer (bv. "1" = groep Grauwe ganzen, "2" = groep Brandganzen), 3 = groep grauwe ganzen etc. De grootte van de groep kan worden genoteerd op het telformulier. De WBE-secretaris, faunacoördinator of

- gemachtigde teller kan deze groepen na afloop weer intekenen op een digitale kaart in het FRS.
- Indien u een grote groep vogels waarneemt vlak buiten òf binnen de grenzen van de eigen telsector kunt u –om dubbeltellingen te voorkomen– dit noteren in het vak onderaan het telformulier. Graag tijdstip van waarneming, groeps grootte en soort vermelden. Achteraf kan dan met de aangrenzende tellers of aangrenzende WBE, worden besproken of zij deze groepen vogels wel of niet hebben waargenomen en worden afgestemd wie deze aantallen meeneemt op het telformulier.
  - Het doorkruisen van een telsector kan per auto, fiets, lopend of varend. Als men een goed zicht op een groep vogels wil hebben om deze accuraat te kunnen tellen kunnen de vogels beter benaderd worden met de auto dan lopend. Een langzaam rijdende of stilstaande auto heeft namelijk een veel minder verstrend effect op vogels dan een wandelaar. Ganzen op grote wateren en eilanden kunnen eventueel met de boot worden geteld of met een telescoop als die in bezit is. Spreek af wie de grotere wateren telt.
  - In de telsectoren dienen de tellers een vaste telroute te plannen die door henzelf aangegeven wordt op de topografische kaart. Dit is belangrijk voor de standaardisatie van de telmethode en betrouwbaarheid van de resultaten. Bij voorkeur wordt een telsector jaarlijks door dezelfde personen en op dezelfde wijze geïnventariseerd. Wanneer tellers niet elk jaar beschikbaar mochten zijn dan kan zo, met behulp van de kaart en ingetekende route, toch hetzelfde traject worden afgelegd.
  - Bij de ganzentelling wordt er geen onderscheid meer gemaakt tussen broedparen en niet-broedvogels. Voor alle soorten ganzen geldt dat het totaal aantal ganzen *inclusief* de jongen wordt genoteerd.
  - De overvliegende vogels tellen we niet mee om dubbeltellingen te voorkomen. Overvliegende ganzen strijken vaak later neer op een terrein waar op dat moment ook geteld wordt.

Let op bij roekentelling

Het totaal aantal roeken in een WBE kan groter zijn dan het aantal broedvogels (bijv. door aanwezige juveniele of zwervende roeken). Daarom wordt bij de roekentelling nu duidelijk onderscheid gemaakt tussen een **nestentelling (1)** en een **aantalstelling (2)**. Dit zijn twee verschillende methoden die beiden uitgevoerd worden.

1 – Het **totaal aantal nesten** is een goede indicatie voor het **aantal broedende roeken in het telgebied**.

- Teken de kolonie in op kaart.
- Alle nesten worden jaarlijks binnen de kolonie geteld. Omdat lege nesten worden afgebroken door andere roeken in de kolonie kan men er van uitgaan dat alle nesten begin april zijn bewoond.
- Wanneer in een kolonie helemaal geen roeken worden waargenomen betreft het een verlaten kolonie, geef dit dan aan op het telformulier. Vergeet de kolonies niet in de bebouwde kom.

2 – Naast de nesten worden ook de **aantallen roeken** buiten de kolonie geteld. Dit zijn zowel broedvogels uit een nabije kolonie als zwervende niet broedvogels. Het is onvermijdelijk dat hier dubbeltellingen optreden. Dit zal bij de verwerking van de gegevens in FRS worden betrokken. Wanneer ieder jaar op dezelfde wijze wordt geteld is dit niet zo'n probleem en krijgt de roekentelling het karakter van een trendtelling.

Bijlage 1: Telformulier 2: Voorjaarstelling faunasoorten ganzen en knobbelzwanen

Bijlage 1: Telformulier 3: Voorjaarstelling faunasoorten kraaiachtigen, blauwe reiger en aalscholver

3. Telling Reewild (trendtelling MNA)

Doel:

Het zo goed mogelijk verkrijgen van minimaal aanwezige aantallen van de voorjaarsstand van het ree. Dit telprotocol komt overeen met het telprotocol VHR 2014. Het verschil zit in de berekening van de minimumaantallen. Dat heeft een statistische achtergrond. De telprocedure is gelijk.

Belangrijk!

De reewildtelling sinds 2007 is een trendtelling. Door ieder jaar op dezelfde wijze te tellen wordt achterhaald of de aantallen toe- of afnemen of gelijkblijven. Het is dus niet de bedoeling te achterhalen hoeveel reeën er precies in het jachtveld zitten. Dat gaat niet lukken, vandaar de trend. Het missen van reeën tijdens een telling is dan ook geen ramp. Een voorbeeld van een telformulier is opgenomen in de bijlage.

Wanneer tellen

Het meeste geschikte tijdstip om de telling uit te voeren is eind maart/ begin april, in een periode waarin het grootste gedeelte van de wintersterfte al heeft plaatsgevonden en vóór de kalvertijd. De reeën zijn in deze tijd goed zichtbaar doordat ze in sprongen bijeen staan. Bovendien is er dan nog weinig blad aan de bomen. Rond nieuwe maan benutten de reeën de relatief kortere schemerperiode intensiever om te foerageren dan

tijdens nachten met volle maan. Een telling kan daarom het best worden uitgevoerd in de schemer rond nieuwe maan, gedurende de vroege ochtend tot zo'n twee uur na zonsopkomst, en in de avond twee uur voor zonsondergang tot donker (tot het tijdstip dat de dieren niet meer aan te spreken zijn).

Hoe tellen

Door de telling drie maal achtereen (avond-ochtend-avond) te organiseren, is men minder afhankelijk van de weersomstandigheid van dat moment. De telling vindt plaats in telgebieden. Dit kunnen dezelfde zijn als de telsectoren die voor andere soorten gebruikt worden, maar de WBE kan ook anders ingedeeld worden, waarbij rekening wordt gehouden met het biotoop van het ree. Belangrijk is dan de telgebieden zo te bepalen dat deze overeenkomen met de wijze waarop reeën hun leefomgeving benutten. Denk bijvoorbeeld aan de daginstanden en foerageerplaatsen van de sprongen op basis van eerdere tellingen, waarnemingen en landschap en biotoop. De telgebieden hebben een dusdanige oppervlakte dat ze goed in één telronde (eenmalig) doorkruist kunnen worden (zo'n 2 tot 2,5 uur). De telgebieden moeten zo worden gekozen dat voor elk van die gebieden eenzelfde telinspanning wordt geleverd. In beginsel ligt de indeling in telgebieden langjarig vast.

De telling vindt in principe volledig plaats vanuit een langzaam rijdende auto, met uitzondering van die gebieden waar geen auto's kunnen komen of de omstandigheden van dien aard zijn dat niet vanuit de auto kan worden geteld; in dat geval kan bijvoorbeeld te voet, per fiets of vanaf aan-/hoogzit worden geteld.

Wie tellen

Een telploeg dient te bestaan uit minimaal 2 tellers en staat onder leiding van een ervaren persoon. Wanneer er per auto geteld wordt zijn 3 tellers beter (chauffeur, teller, schrijver/kaartenlezer). De telploegen dienen allen te beschikken over minimaal een teller met ervaring in het beheer (en of tellen) van reeën. Op verzoek kunnen de Jagersvereniging en VHR regio/gewest aanspreekavonden verzorgen. Deelnemers kunnen zowel jagers, medewerkers van terrein behorende organisaties als ook particulieren zijn.

Aandachtspunten

- Iedere waarneming wordt duidelijk geregistreerd op een telformulier en bijbehorende kaart met uniek volgnummer en aantekeningen over de plaats, het tijdstip, geslacht en de leeftijdscategorie.
- Het is aan te bevelen dat een telploeg in kleinschalig landschap beschikt over een verrekijker van minimaal 7x vergroting. Een telploeg in grootschalige open gebieden beschikt over een verrekijker van minimaal 10x vergroting. Hiermee zijn reeën in de betreffende landschappen prima aan te spreken.

- Wanneer het geslacht van volwassen reeën of kalveren niet te bepalen is wordt 'onbekend' ingevuld (niet aangesproken).
- Een telronde is in de praktijk na 2 tot 2,5 uur afgerond. Is het telgebied kleiner dan wordt met een avondtelling later gestart met tellen met een ochtendtelling wordt er eerder gestopt om zo de schemerperiode optimaal te benutten. Een telronde wordt **slechts eenmalig doorkruist** om dubbeltellingen zo veel mogelijk te vermijden.
- Van dieren die na observatie duidelijk vluchten in de richting van een naburig telgebied wordt naast het aantal en geslacht (indien aangesproken, anders het aantal bij 'onbekend' vermelden), het tijdstip en de vluchtrichting (windstreken) vermeld.
- Om de inspanning van iedere teller zoveel mogelijk gelijk te houden is het niet de bedoeling de auto uit te stappen om onoverzichtelijke terreindelen af te zoeken naar reeën. Wanneer een groepje reeën bij elkaar staan mag wel uitgestapt worden om beter aan te spreken.

Eindresultaat

De resultaten worden ingeleverd bij de faunacoördinator of WBE-secretaris. Die verwerkt ze tot eindresultaten. Dit houdt in dat de telcijfers van iedere deeltelling (3 stuks) moeten worden doorgegeven per telgebied.

De voorjaarsstelling is bedoeld om het aantal reeën te bepalen dat gezien wordt tijdens de telronden gedurende de vastgestelde tijd en route. Dus **niet** om een absoluut aantal te bepalen van de reeën in een telgebied. Door deze telling jaarlijks op dezelfde tijd en wijze uit te voeren, kan een trend in de ontwikkeling van een reeënpopulatie worden onderkend, stijgend, stabiel, afnemend. Dit aantal zegt dus niets over het werkelijk aantal aanwezige reeën. Dit werkelijke aantal is niet door middel van tellingen vast te stellen. Door drie keer te tellen is de kans groot dat gedurende het afleggen van de vaste route tijdens de 3 telronden, de meeste reeën langs die route zich een keer laten zien.

Met de tellingen wordt bepaald:

- het minimum aantal reeën in het telgebied
- de trend, door voorgaande jaren te betrekken
- de samenstelling van de populatie.

Alleen de telronden met het hoogste totaal waarnemingen wordt voor het bepalen van de MNA gebruikt.

Bepalen van het minimaal aantal reeën per telgebied (MNA)

Het bepalen van de MNA per telgebied gaat als volgt:

De **totaal** gegevens van ieder telformulier (onderste horizontale regel) worden genoteerd volgens onderstaand voorbeeld. De MNA is de telling met de hoogste aantallen in de kolom Totaal! Dus 268 reeën en niet de hoogste aantallen van iedere telling. Dit getal zegt dus niets over het werkelijk aantal aanwezige reeën in het telgebied!

REE	Bok	Geit	Bokkalf	Geitkalf	Onbekend	Totaal
1 ^e telronde	80	90	40	50	8	268
2 ^e telronde	75	100	35	40	6	256
3 ^e telronde	70	95	30	45	12	252

Traditionele schattingen van de populatiegrootte mogen **niet** worden gebruikt voor het bepalen van de MNA. Door van alle telgebieden binnen een WBE deze uitkomsten bij elkaar op te tellen krijgt men de MNA van de betreffende WBE.

Bepalen van de samenstelling van de getelde populatie

Uit dezelfde gegevens kan een reëel beeld worden verkregen in de samenstelling van de populatie. Hier gaan we echter anders met dezelfde gegevens te werk.

Door uit de **verticale** kolommen het hoogste aantal waargenomen, geiten, geitkalveren, bokken en bokkalveren te nemen, kan in het telgebied de verhouding mannelijke/vrouwelijke reeën worden berekend maar ook de verhouding jong/volwassen. Deze gegevens zijn van belang bij het maken van een werkplan en de uitvoering van het beheer.

Men kan bij de berekening de niet aangesproken reeën (NA) buiten beschouwing laten of opdelen in dezelfde verhoudingen als de wel aangesproken reeën (geit, geitkalf, bok, bokkalf)

REE	Bok	Geit	Bokkalf	Geitkalf	Onbekend	Totaal
1 ^e telronde	80	90	40	50	8	268
2 ^e telronde	75	100	35	40	6	256
3 ^e telronde	70	95	30	45	12	252
Hoogste aantal	80	100	40	50		

Voorbeeld berekening verhouding mannelijk/vrouwelijk:

Bok + bokkalf = 120 (80+40)

Geit + geitkalf = 150 (100+50)

Verhouding mannelijk: vrouwelijk = 1: 1,25

Door van alle telgebieden binnen een WBE deze uitkomsten bij elkaar op te tellen krijgt men de geslachtsverhouding van de betreffende WBE.

Het bepalen van de trend en het bepalen van de toewijzing per jachtveld is geen onderdeel van de telprocedure.

In de bijlage is opgenomen telformulier 4: Reewildtelling

4. Telling Damhert, Edelhert en Wildzwijn

Doel: het zo goed mogelijk verkrijgen van minimaal aanwezige aantallen van de voorjaarsstand van *damhert, edelhert en wild zwijn*. Deze "grofwildsoorten" worden sinds vele jaren geteld.

Damherten komen verspreid voor in Nederland. Ook wilde zwijnen worden buiten de leefgebieden (Veluwe en de Meinweg) gesignaleerd. Deze dieren kunnen door WBE's worden geteld tijdens de voorjaarstelling.

Op de Veluwe worden edelherten en wilde zwijnen reeds in bestaande programma's geteld (VWV). Aangezien er steeds meer verbindingzones worden gecreëerd en opengesteld, kan het edelhert ook buiten de bestaande leefgebieden gesignaleerd worden. Vandaar dat het edelhert nu ook is opgenomen in de telformulieren.

De volgende leeftijdscategorieën zijn van belang:

- Damhert: hert, hinde, spitsier, kalf, onbekend (niet aangesproken)
- Edelhert: hert, hinde, spitsier, kalf, onbekend (niet aangesproken)
- Wild zwijn: keiler, zeug, overloper, big, onbekend (niet aangesproken).

Voorbeelden van telformulieren zijn opgenomen in de bijlage (nr 5). Bestaande telformulieren kunnen ook worden gebruikt.

LET OP!

Wanneer in de WBE **geen** damherten, edelherten of wilde zwijnen zijn waargenomen, ook dan graag invullen in het FRS en als **resultaat 0 invullen!**

In bijlage 1 is opgenomen **Telformulier 5**: Grote hoefdieren

5. Inventarisatie verspreiding zoogdieren

Doel:

Informatie over de aanwezigheid van een aantal zoogdiersoorten in het jachtveld. Het gaat in ieder geval om hermelijn, wezel, bunzing, steenmarter, boommarter, das, muntjak, wasbeer, verwilderde nerts, wasbeerhond, beverrat, bever, grijze eekhoorn, muskusrat en otter.

Aanpak:

Iedere jachthouder houdt in zijn eigen jachtveld bij welke van deze zoogdieren hij/zij in de loop van het jaar aantreft. Het gaat dus niet om de aantallen, maar om welke soorten in zijn/haar jachtveld voorkomen. Dit wordt aangekruist op telformulier 5. LET OP. Voor deze soorten wordt geen telling georganiseerd. Wel is het einde van het seizoen 2015/2016 het goede moment om de gegevens in te voeren.

Resultaten:

De resultaten van het afgelopen jaar (seizoen 2015/2016) worden ingeleverd bij de faunacoördinator van de WBE.

De WBE-secretaris of faunacoördinator kruist in het FRS aan welke soort aanwezig, afwezig is dan wel of het onbekend is of de soort aan- of afwezig is binnen de WBE. Omdat het hierbij niet om aantallen gaat en in feite ook geen telling betreft is opgave op het niveau van een WBE vooralsnog voldoende.

Bijlage: **Inventarisatieformulier 6**: Verspreiding zoogdieren

BIJLAGE 1

TELFOMULIEREN

De telformulieren 1 tot en met 5 kopiëren ten behoeve van de tellers.

Inventarisatieformulier 6 en 7 kopiëren ten behoeve van de jachthouders in uw WBE.

**Telformulier nr 1. Populatie ontwikkeling wildsoorten
per telgebied**

Dit formulier kopiëren voor de tellers

WBE / Organisatie: _____

Telgebied (telsector code+ naam)_____Aantal ha
telgebied:_____

Datum telling: _____

Naam tellers:_____

Vertegenwoordigde

organisaties:_____

Tijdstip begin telling:_____Tijdstip eind

telling:_____

OCHTENDTELLING

Diersoort	<i>Aantallen turven</i>	Totaal aantal
Haas		
Konijn		
Fazant		
Patrijs		
Houtduif		
Wilde eend		

AVONDTELLING

Diersoort	<i>Aantallen turven</i>	Totaal aantal
Haas		
Konijn		
Fazant		
Patrijs		
Houtduif		
Wilde eend		

EINDRESULTAAT

Diersoort	Totaal ochtendtelling	Totaal avondtelling	Hoogste score
Haas			
Konijn			
Fazant			
Patrijs			
Houtduif			
Wilde eend			

**Telformulier nr 2. Voorjaarstelling Faunasoorten
ganzen en knobbelzwanen
per telsector**

Dit formulier kopiëren voor de tellers

WBE / Organisatie: _____

Telsector (code+naam): _____ Aantal ha

telsector: _____

Datum telling: _____

Naam tellers: _____

_____

Vertegenwoordigde

organisaties: _____

Tijdstip begin telling: _____ Tijdstip eind

telling: _____

Aantal ganzen (inclusief jonge ganzen)	Knobbel- zwaan	Meerkoet	Grauwe gans	Kolgans	Brandgans	Canadese gans	Indische gans	Nijlgans
Individuen <i>turven</i>								
Groepen meer dan 50 stuks <i>groeps grootte in cijfers</i>	<i>1</i>							
	<i>2</i>							
	<i>3</i>							
	<i>4</i>							
	<i>5</i>							
	<i>6</i>							
	<i>7</i>							
	<i>8</i>							
	<i>9</i>							
	<i>10</i>							
subtotaal individuen								
subtotaal groepen								
totaal aantal ganzen								

zie achterzijde

Dubbeltellingen

Indien er grote groepen ganzen zijn geteld buiten of binnen de eigen telsector: gelieve in dit vak de soort, het aantal en de locatie van de ganzen te vermelden en het tijdstip van waarneming.

**Telformulier 3. Voorjaargestelling Faunasoorten
kraaiachtigen, blauwe reiger en aalscholver
per telsector**

Dit formulier kopiëren voor de tellers

WBE / Organisatie: .....

Telsector (code+naam): ..... Aantal ha telsector: .....

Datum telling: .....

Naam tellers: .....

Vertegenwoordigde organisaties: .....

Tijdstip begin telling: ..... Tijdstip eind telling: .....

Diersoort	Aantal (<i>turven</i>)	Totaal aantal
Zwarte kraai		
Ekster		
Kauw		
Blauwe reiger		
Aalscholver		

Roek – nestentelling

Locatie nr. kolonie*	Aantal nesten per kolonie
1	
2	
3	
4	
5	
6	
7	
8	
9	
Totaal aantal kolonies	Totaal aantal nesten

Roek – aantalstelling

Aantal <i>getelde</i> roeken in kolonie	Aantal <i>getelde</i> roeken niet in kolonie
Totaal aantal getelde roeken in kolonie	Totaal aantal getelde roeken niet in kolonie

* intekenen op kaart

Dit formulier kopiëren voor de tellers

**Telformulier nr 4. Voorbeeld Reewildtelling
per telsector**

WBE / Organisatie: _____

Telsector (code+naam): _____ Aantal ha

telsector: _____

Datum telling: _____

Naam tellers: _____

Vertegenwoordigde

organisaties: _____

Tijdstip begin telling: _____ Tijdstip eind

telling: _____

Ronde (kruis aan)   1^e ronde _____   2^e ronde _____   3^e
ronde _____

REE		A A N T A L					
Volg nr.#	tijd	Bok	Geit	Bokkalf	Geitkalf	Ree onbekend*	Opmerkingen
1							
2							
3							
4							
5							
6							
7							
8							
9							
10							
11							
12							
13							
14							
15							
16							
17							
18							
19							
20							
21							
Totaal							Totaal:

intekenen op een WBE-kaart

*N.A.: niet aangesproken (onbekend)

**Telformulier nr 5. Voorbeeld Grote hoefdieren
per telsector**

Dit formulier kopiëren voor de tellers

WBE / Organisatie: .....

Telsector (code+naam): ..... Aantal ha

telsector: .....

Datum telling: .....

Naam tellers: .....

Vertegenwoordigde

organisaties: .....

Tijdstip begin telling: ..... Tijdstip eind

telling: .....

Damhert		AANTAL					Opmerkingen
Volg nr.#	tijd	Hert	Hinde	Spitser	Kalf	Damhert Onbekend*	
1							
2							
3							
4							
5							
6							
Totaal							Totaal:

Edelhert		AANTAL					Opmerkingen
Volg nr.#	tijd	Hert	Hinde	Spitser	Kalf	Edelhert Onbekend*	
1							
2							
3							
4							
5							
6							
Totaal							Totaal:

Wild zwijn		AANTAL					
Volg nr.#	Tijd	Keiler	Zeug	Overloper	Big	Onbekend	Opmerkingen
1							
2							
3							
4							
5							
6							
Totaal							Totaal:

intekenen op een WBE-kaart

*N.A.: niet aangesproken (onbekend)

Inventarisatieformulier 6: Verspreiding zoogdieren

Dit formulier kopiëren voor de jachthouders

WBE .....

Jaar: seizoen 2015/2016

Jachtveld: ..... (naam jachthouder)

Diersoort	Aanwezig*	Afwezig	Onbekend
Hermelijn			
Wezel			
Bunzing			
Steenmarter			
Boommarter			
Das			
Bever			
Otter			
Muntjak			
Wasbeer			
Wasbeerhond**			
Verwilderde Nerts			
Muskusrat			
Beverrat			
Grijze eekhoorn			
...			

* waarneming van een levend of dood exemplaar

** (=marterhond)

Aankruisen hetgeen van toepassing is!

Bijlage 2: Handleiding telsectorindeling

Wat is een telsector?

Een telsector is een gebied binnen de WBE dat jaarlijks wordt geteld. Door de WBE op te delen in meerdere telsectoren kan de hele WBE geteld worden. De meest objectieve resultaten van tellingen worden verkregen door een WBE in willekeurige telsectoren op te delen. In de praktijk bestaan telsectoren vaak uit een of meerdere jachtvelden of ook uit willekeurige gebieden en niet bejaagde gebieden. De afspraak is dat WBE's zorgen voor een indeling van hun WBE in telsectoren. Deze worden ingetekend in FRS.

Wanneer er in telsectoren geteld wordt zijn er over het algemeen minder tellers nodig dan wanneer iedere jager alleen zijn eigen jachtveld telt. Het is overigens geen enkel bezwaar om een jachtveld ook als telsector te gebruiken of bij zeer grote jachtvelden ze op te knippen in meerdere telsectoren.

Voor iedere telling (voorjaarstelling, zomertelling, reewildtelling, grofwildtelling etc.) kan een WBE andere telsectoren gebruiken. Belangrijk voor de vergelijkbaarheid is dat telsectoren van jaar op jaar gelijk blijven. Telsectoren aub niet steeds veranderen, het maakt de gegevens slecht vergelijkbaar.

Doel

Voor de voorjaarstelling van **wildsoorten** hoeft maar 10% van de oppervlakte geteld te worden. Voor de voorjaarstelling van **faunasoorten (knobbelzwaan, ganzen en kraaiachtigen)** geldt dat de gehele WBE in één ochtend geteld wordt. Deze telling moet **gebiedsdekkend** zijn. Een gebiedsdekkende telling vergt veel organisatie, maar levert het beste beeld op van de getelde populatie. Om een gebiedsdekkende telling uit te voeren is het noodzakelijk om de WBE in te delen in telsectoren (te tellen deelgebieden), **zodanig dat het gehele WBE gebied is gedekt.**

Telsectoren

De grootte van een telsector wordt zo bepaald dat de tijdsinspanningen te vergelijken zijn en het gehele gebied in één ochtend op vogels geïventariseerd kan worden door een telgroep van 2 personen). Een telsector kan zowel samengevoegde jachtvelden omvatten als gebieden niet zijnde jachtvelden (industrieterrein, natuurgebied, etc.). De grootte van een telsector kan verschillen per WBE en is afhankelijk van de overzichtelijkheid van het gebied en dus de tijdsinspanning. Moeilijk begaanbaar terrein heeft kleinere sectoren. Een indicatie voor een telsector is 800–1000 hectare. Sommige WBE's gebruiken dezelfde telsectorindeling voor de voorjaarstelling als voor de zomertelling.

Aandachtspunten:

- Sommige WBE's liggen in meerdere provincies. **Zorg ervoor dat de sectorgrenzen niet provincie overschrijdend zijn!** We willen resultaten graag per WBE en per provincie kunnen presenteren. **Ook kunnen afzonderlijke telsectoren nooit de grenzen van de WBE overschrijden**, maar zullen op de buitengrens moeten liggen. Dit is noodzakelijk voor de verwerking en analyse van de resultaten.
- Als grenzen van telsectoren kunnen het beste landschappelijke grenzen worden aangehouden, wegen, kanalen, meren, bosranden, bebouwing, dijken, spoorlijnen of sloten.
- Als er in een bepaald gebied geen vogels (ganzen) voorkomen (bijv. bosgebieden) dan is het toch noodzakelijk dit gebied toe te wijzen aan een telsector. Op het telformulier voor deze telsector wordt een 0 ingevuld. Dit om op basis van de telformulieren de gebieden waar geen vogels zijn te kunnen onderscheiden van gebieden waar niet geteld is. Wanneer er niet geteld is wordt 'telling niet uitgevoerd' vermeld op het telformulier en wordt dit opgegeven in FRS.

Wie telt wat?

Het moet duidelijk zijn welke gebieden door wie geteld worden. Een mix van jagers en niet-jagers vergroot de samenwerking in de WBE's.

Over scheidingen zoals rivieren en meren moet ook duidelijkheid bestaan; wie telt bijvoorbeeld het water mee dat als grens tussen twee gebieden wordt gebruikt? Door heldere afspraken te maken voorkomt men dat een gebied dubbel geteld wordt. Noteer apart of omcirkel de dieren die op de grens van de telsector zitten. Mogelijk dat ze ook door de burens zijn geteld.

Ook buitendijkse tellingen vanaf het land en boottellingen kunnen leiden tot dubbeltellingen. Om dit te voorkomen kunnen buitendijkse gebieden een eigen telsector krijgen toebedeeld. Ook kan er besloten worden om de boottellingen te beperken tot vogels die op het water zitten en de buitendijkse tellingen te beperken tot vogels die op het land zitten. Het is dus belangrijk goede afspraken te maken over wie wat telt.

Vastlegging in FRS

Om de grote hoeveelheid telgegevens goed te kunnen verwerken en te interpreteren vragen we de WBE's om de telsectoren duidelijk vast te leggen. Degene die de telgegevens verwerkt met kaart en telsectorindeling kan dan eenvoudig achterhalen waar geteld is en hoeveel vogels daar zaten.

De telsectoren en bijbehorende grenzen worden daarom **ingetekend op een topografische kaart in FRS**. Neem de grenzen over van de kaart die u de afgelopen jaren heeft gebruikt. Werkte de WBE nog niet met telsectoren, dan is het raadzaam om de telsectoren en bijbehorende routes eerst in te tekenen op een geprinte topografische kaart, om als basis te gebruiken.

Door de kaart van de telsector uit te printen uit het FRS kunnen deze kaarten eenvoudig overhandigd worden aan de tellers waarin duidelijk hun telgebied staat aangegeven. De WBE-secretaris of fauncoördinator kan op deze geprinte kaart de vastgestelde route intekenen, zodat duidelijk is voor tellers hoe ze de route moeten afleggen.

Voorbeeld indeling

Hieronder ziet u de opdeling van WBE Fivelgo (provincie Groningen) in 10 telsectoren welke wordt gebruikt voor de voorjaarstelling. In zwart de WBE grens, in rood de grenzen van de telsectoren en in gele arcering de representatieve telgebieden voor de trendtelling van de wildsoorten. Alleen de nummering ontbreekt nog.

